

ЗАХИСТ І ПРІОРИТИЗАЦІЯ НАЙБІЛЬШ ВРАЗЛИВИХ ОСІБ ПІД ЧАС ГУМАНІТАРНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА ДІЯЛЬНОСТІ У СФЕРІ РОЗВИТКУ В УКРАЇНІ

●●●● ЗАГАЛЬНИЙ ОГЛЯД

ДЛЯ ЧОГО ПІДГОТОВЛЕНО ЦЕЙ ДОКУМЕНТ?

Цей документ є керівництвом з реагування на ризики у сфері захисту та соціально-економічну вразливість для організацій, що працюють в гуманітарній сфері та сфері розвитку. Він звертає їх увагу на питання, які потрібно враховувати в їх діяльності, щоб гуманітарні заходи в Україні як на підконтрольній Уряду території, так і на непідконтрольній Уряду території були засновані на принципах захисту.

ПОТРЕБУ В ДОПОМОЗІ МАЮТЬ УСІ ЛЮДИ, ЩО ПОСТРАЖДАЛИ ВІД КОНФЛІКТУ – НАВИЩО ЗВЕРТАТИ ОСОБЛИВУ УВАГУ НА ПИТАННЯ ЗАХИСТУ ТА ВРАЗЛИВОСТІ?

ТІ, ХТО ПОТРЕБУЄ ДОПОМОГИ НАЙБІЛЬШЕ

Мільйони людей в Україні (на територіях, підконтрольних та непідконтрольних Уряду) постраждали від конфлікту. З-поміж загального населення окремі люди або групи людей можуть бути більш вразливими, ніж інші. Тому одним з пріоритетів є визначення вразливих груп та вжиття заходів, пов'язаних із факторами вразливості окремих осіб і груп.

НЕОБХІДНО ВСТАНОВЛЮВАТИ ПРІОРИТЕТИ

Обмеження у фінансуванні і ресурсах означають, що гуманітарна допомога і допомога у розвитку повинні пріоритизуватися. Під час визначення пріоритетів необхідно враховувати питання захисту та соціально-економічної вразливості.

НЕОБХІДНО ВПЕВНИТИСЯ, ЩО ВИ БАЧИТЕ ПОВНУ КАРТИНУ

Використання даних, дезагрегованих за різними ознаками (стать, вік, сімейний стан, інвалідність, майнове становище) дозволяє розробляти програми допомоги керуючись більш повним розумінням потреб під час оцінок та прийняття рішень про те, кому, коли, де і як надавати допомогу.

УЧАСТЬ СПІЛЬНОТ І ЇХ ВКЛЮЧЕННЯ мають бути забезпечені на всіх етапах із застосуванням всеосяжного, своєчасного, систематичного і прозорого підходу. Необхідно врахувати позиції і думки різних груп (чоловіків, жінок, людей з інвалідністю, людей похилого віку, дітей) на всіх етапах: 1) при оцінці того, хто потребує допомоги, 2) при прийнятті рішення про види і способи надання допомоги, 3) при прийнятті рішень про час і способи інформування одержувачів допомоги, 4) при реалізації проектів.

НЕОБХІДНО НЕ ДОПУСТИТИ НЕБАЖАНИХ НАСЛІДКІВ ТА ПРОБЛЕМ У СФЕРІ ЗАХИСТУ В МАЙБУТНЬОМУ

Способи надання допомоги та те, хто саме її отримує, може викликати певне напруження між ВПО та громадами, що їх приймають. Важливо, щоб громада розуміла чому та яким чином було встановлено пріоритети при наданні допомоги. Відтак, необхідно забезпечити прозорість та шляхи для регулярної комунікації. Важливо мати механізм підзвітності, аби ті кому ви надаєте допомогу, могли оцінювати її, подавати свої зауваження та пропозиції та визначати прогалини у програмах.

КРИТЕРІЇ ПРІОРИТИЗАЦІЇ МАЮТЬ БУТИ ДОРЕЧНИМИ, ТОЧНИМИ І БАЗУВАТИСЯ НА ФАКТАХ

Оцінка і дослідження / опитування допомагають забезпечити облік даних і інформації про вразливі групи (дезагреговані за статтю та віком) - таким чином Ви можете визначити ці групи і задовольнити їх потреби. Рекомендується використовувати [Гендерний та віковий маркер \(GAM\)](#) як інструмент для оцінки того, якою мірою враховуються гендерні та вікові відмінності при розробці та імплементації гуманітарних програм.

ЧИ ІСНУЄ ПЕРЕЛІК НАЙБІЛЬШ ВРАЗЛИВИХ ЛЮДЕЙ ТА ГРУП ЛЮДЕЙ, ДОПОМОГА ЯКИМ МАЄ БУТИ ПРІОРИТЕТНОЮ?

Загального переліку пріоритетів щодо адресатів допомоги немає. Кожна організація має провести оцінку вразливості осіб та груп під час планування кожного проекту перед початком відповідних гуманітарних заходів.

ЩО ТАКЕ ВРАЗЛИВІСТЬ?

Людина не є вразливою з народження, а може стати такою з огляду на життєві обставини (наприклад, через бідність, відсутність освіти) та/або дискримінацією за певними ознаками (стать, вік, інвалідність тощо), через які вона не може повністю та на рівних умовах реалізовувати свої права людини. Таким чином, така людина може бути більш вразливою перед певними загрозами, ризиками чи маргіналізацією.

Люди є або стають більш вразливими з огляду на поєднання фізичних, соціальних, політичних факторів та оточення, відтак вразливість не є усталеною категорією. Не всі люди, що мають однакові характеристики, є однаково вразливими. Наприклад, бути жінкою не означає бути вразливою, але вагітна жінка, чоловіка якої було вбито, а помешкання було зруйновано, буде відчувати особливі проблеми щодо захисту.

Враховання «особливих потреб» осіб похилого віку, людей з хронічними захворюваннями, людей з інвалідністю, вагітних або годуючих жінок означає забезпечення їхніх прав на житло, харчування, охорону здоров'я та освіти. В окремих випадках для цього потрібно, щоб гуманітарні організації звертали особливу увагу на певних осіб або групи осіб.

●●●● АНАЛІЗУЙТЕ ФАКТОРИ ВРАЗЛИВОСТІ ПРИ ПЛАНУВАННІ ДОПОМОГИ

Населення районів, що постраждали від конфлікту: враховуйте хто є найбільш вразливим, в тому числі населення районів, доступ до яких є обмеженим для гуманітарних організацій або де працює обмежена кількість організацій. **Важливо розрізняти різні групи на непідконтрольних Уряду територіях відповідно до їх досвіду переміщення:** населення, що постраждало від конфлікту і не було переміщене; внутрішньо переміщені особи в межах непідконтрольної території або з підконтрольної території; люди, які повернулися на попереднє місце проживання (з підконтрольної території чи інших країн).

Принцип однакового рівня допомоги: не допускайте створення розділу між різними групами людей при наданні допомоги, враховуйте потреби громад, що приймають переселенців. У маленьких громадах, які постраждали від тривалих бойових дій, може бути необхідно надавати допомогу усім мешканцям аби уникнути ворожнечі.

ПЕРЕМІЩЕНІ ОСОБИ

Чому?

Хоча не всі переміщені особи є вразливими, переміщення може підвищити вразливість, особливо для осіб, які ще перед конфліктом були в групі ризику з огляду на свій статус, життєві обставини або на брак мережі підтримки. При визначенні пріоритетності надання допомоги необхідно враховувати наступні фактори:

- Тривалість переміщення: чи вже вичерпано їхні власні ресурси (заощадження)?
- Доступ до допомоги: чи отримують вони ту чи іншу допомогу (від держави, громадських організацій тощо)?
- Доступ до документів: люди або групи людей, які можуть не мати документів та, відповідно, не можуть зареєструватися як ВПО.
- Доступ до психосоціальної допомоги: переміщені особи, що мають травматичний досвід.
- Внутрішньо переміщені особи, яким загрожує виселення із місць компактного проживання.

ЛЮДИ, ЩО ЖИВУТЬ В МЕЖАХ 20 КМ ПО ОБИДВА БОКИ ВІД ЛІНІЇ РОЗМЕЖУВАННЯ

Чому?

Оскільки ці люди живуть у районах постійних обстрілів та загрози життю (у тому числі з огляду на наявність нерозірваних боєприпасів), вони можуть мати особливі потреби. Вірогідно, що допомога та послуги для них є менш доступними (внаслідок призупинення послуг), а забезпечити їхні права складніше (наприклад: як забезпечити компенсацію у випадку руйнування будинку?) Люди, що живуть поблизу лінії розмежування, переживають травматичний досвід та можуть ставати жертвами або свідками порушень прав людини. При визначенні пріоритетності надання допомоги людям, що живуть поблизу лінії зіткнення, необхідно зважати на такі фактори:

- Люди, у яких члени сім'ї були поранені чи загинули під час конфлікту.
- Люди, які стикаються з додатковими економічними труднощами через втрату роботи, неможливість використовувати свою землю для ведення господарства через забрудненість мінами чи близькість розташування до лінії розмежування, тощо.
- Чи є проблема з доступом до населеного пункту? Чи мають гуманітарні працівники доступ до їхніх населених пунктів, або чи можуть вони виїхати зі своїх населених пунктів для отримання допомоги? Чи є свобода пересування обмеженою? Якщо так, як забезпечити надання допомоги людям, які її потребують?
- Чи отримують вони гуманітарну допомогу?
- Чи можуть наші заходи зашкодити людям, на яких вони спрямовані (чи не створюємо ми для них ризику з боку їх оточення)?
- Яким є становище осіб (дітей, людей похилого віку, людей з інвалідністю), що знаходяться в установах догляду?

ЛЮДИ, ЩО ЖИВУТЬ У НЕПІДКОНТРОЛЬНИХ УРЯДУ РАЙОНАХ

Чому?

Люди, що живуть на непідконтрольній Уряду територіїта поблизу лінії розмежування, можуть бути найбільш вразливими. Вони стикаються з порушеннями прав людини, в тому числі серйозними проблемами у сфері захисту, як-от порушення права на життя (обстріли, міни та нерозірвані боєприпаси), економічною ізоляцією в зв'язку з припиненням соціальних виплат, обмеженням свободи пересування при перетині лінії розмежування, та відсутністю місцевих органів влади в окремих населених пунктах.

В даній ситуації доступ до реалізації основних економічних та соціальних прав, у тому числі тих, що стосуються належного рівня життя та найвищого досяжного рівня фізичного та психічного здоров'я може бути обмеженим. Ще однією проблемою є недоступність ліків (з огляду на брак препаратів для лікування туберкульозу, ВІЛ-інфекції, опіоїдної замісної терапії, хронічних захворювань як діабет, ниркова недостатність чи серцево-судинні захворювання). При визначенні пріоритетності надання допомоги людям, що живуть на непідконтрольній Уряду території, необхідно зважати на такі фактори:

- Люди, які стикаються з додатковими економічними труднощами через втрату роботи, неможливість використовувати свою землю для ведення господарства через забрудненість мінами.
- Чи надається гуманітарна допомога даній групі людей або на даній території? Сільські або віддалені населені пункти часто залишаються поза увагою.
- Люди, у яких члени сім'ї були поранені чи загинули під час конфлікту.
- Люди, у яких члени сім'ї затримані або зниклі безвісти.
- Люди, що живуть в установах, фінансування та обслуговування яких призупинене, можуть потребувати додаткової уваги
- Чи мають люди особливі проблеми або потреби, що стосуються прав на житло, землю чи власність?

●●●● ОСНОВНІ ВРАЗЛИВІ ГРУПИ ТА ФАКТОРИ ЗАХИСТУ, НА ЯКІ ПОТРІБНО ЗВАЖАТИ ПІД ЧАС ПЛАНУВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ

Це допоможе визначити осіб та групи осіб, яким може бути важче відновити нормальну життєдіяльність без зовнішньої підтримки, або тих, які можуть мати особливі ризики в сфері захисту, якщо допомога надається несвоєчасно. Забезпечте розподілення за статтю та віком для кращого аналізу проблем та ризиків.

МІСЦЕ РОЗТАШУВАННЯ ДОМОГОСПОДАРСТВА: наприклад, непідконтрольна Уряду територія, поблизу лінії розмежування, в зонах де гуманітарні організації не надають допомогу.

ОСОБИСТІ ФАКТОРИ: склад домогосподарства, похилий вік, наявність дітей. Особливі потреби членів сім'ї.

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ФАКТОРИ: рівень бідності, втрата засобів до існування, сезонні фактори, вразливість тощо.

ДОКУМЕНТИ: Чи мають люди документи, необхідні для реєстрації як ВПО та доступу до послуг?

ЛЮДИ З ІНВАЛІДНІСТЮ АБО ТРАВМАМИ ¹

Чому?

Вони мають особливі потреби щодо житла, доступу до послуг, охорони здоров'я, непродовольчих товарів, санітарно-гігієнічної інфраструктури; вони можуть не мати документів, необхідних для підтвердження інвалідності, травми, захворювання тощо; і для них, вірогідно, доступ до послуг буде більш проблематичним. При визначенні пріоритетності надання допомоги людям з інвалідністю або травмами необхідно зважати на такі фактори:

- Чи страждає людина з інвалідністю від будь-якого виду дискримінації?
- Чи пов'язана дискримінація з травмою, що спричинена конфліктом?
- Чи впливає інвалідність/травма на повсякденну життєдіяльність та чи обмежує вона мобільність людини (наприклад, доступ до туалетів, колективних центрів, працевлаштування)?
- Чи отримує людина з інвалідністю/травмою ту чи іншу підтримку або допомогу для ведення повсякденної життєдіяльності?
- Чи має людина з інвалідністю/травмою доступ до особливих послуг (медичних, реабілітаційних тощо)?
- Чи є людина з інвалідністю/травмою основним годувальником та як це впливає на її домогосподарство?
- Якщо не проводити лікування травми (наприклад, через недоступність медичних послуг), то чи може це призвести до інвалідності?

¹ У тому числі дорослі та діти, що мають фізичні або психічні розлади через хворобу, інфекцію або травму, які впливають на їхню повсякденну життєдіяльність та обмежують їх мобільність.

ЛЮДИ З ХРОНІЧНИМИ ЗАХВОРЮВАННЯМИ ТА СЕРЬОЗНИМИ РОЗЛАДАМИ ЗДОРОВ'Я (У ТОМУ ЧИСЛІ ПСИХІЧНИМИ РОЗЛАДАМИ)

Чому?

Люди з хронічними захворюваннями та серйозними медичними розладами мають отримувати медичну допомогу або лікування у спеціалістів. Для цього їм потрібно періодично проходити огляд та отримувати ліки. У випадку переривання лікування їхнє життя може опинитися під ризиком, тому їм може знадобитися цільова допомога для виживання. При визначенні пріоритетності надання допомоги людям з хронічними захворюваннями необхідно зважати на такі фактори:

- Чи мають вони постійний доступ до необхідних ліків (особливо в районах, непідконтрольних Уряду)?
- Чи отримують вони допомогу з боку держави (безкоштовні ліки)? Чи потрібна їм цільова допомога для виживання?
- Чи потребують вони особливого харчування з огляду на своє захворювання?

ЛЮДИ ПОХИЛОГО ВІКУ

Чому?

Вони можуть мати проблеми зі здоров'ям та/або складнощі з пристосуванням до нових умов життя. Вони можуть не знати, куди звертатися по допомогу. Зокрема, це стосується тих людей, які були розділені з особами, які зазвичай доглядали за ними. При визначенні пріоритетності надання допомоги людям похилого віку необхідно зважати на такі фактори:

- Чи отримує особа похилого віку ту чи іншу підтримку для повсякденної життєдіяльності?
- Чи має особа похилого віку зв'язок з членами родини?
- Чи має особа похилого віку захворювання, через яке вона потребує додаткової підтримки?
- Чи має особа похилого віку залежних від неї членів родини (зокрема, неповнолітніх дітей або дорослих з інвалідністю чи серйозними розладами здоров'я)?
- Особи похилого віку, що живуть на непідконтрольній Уряду території, мають проблеми з отриманням пенсій
- Якщо людина похилого віку є ВПО, то можуть виникати проблеми з пенсійними та іншими виплатами у зв'язку з верифікаційними процедурами

ЖІНКИ ТА ДІВЧАТА

Чому?

Жінки та дівчата можуть стикатися з особливими ризиками в сфері захисту з огляду на їхню стать (торгівля людьми або травматичні способи виживання, як надання сексуальних послуг з метою виживання). При визначенні пріоритетності надання допомоги жінкам та дівчатам необхідно зважати на такі групи:

- Жінки, що є єдиними головами домогосподарств
- Дівчата підліткового віку, дівчата без супроводу батьків
- Жінки, які постраждали від гендернозумовленого насильства
- Вагітні жінки
- Жінки, чиї члени сім'ї були поранені або загинули під час конфлікту

ДІТИ

Чому?

Через конфлікт та зміни в житті діти сильніше страждають від ризиків порушення їхніх прав, бездоглядності, експлуатації або насильства. Для багатьох доступ до освіти може бути обмеженим. Діти можуть страждати від проблем з психічним самопочуттям. Хлопці та дівчата, підлітки та молоді люди стикаються з особливими ризиками з огляду на їхню стать, тому важливо враховувати це питання. При визначенні пріоритетності надання допомоги дітям необхідно зважати на такі групи:

- Неповнолітні, без супроводження дорослих, сироти та діти, розділені з батьками.
- Діти, що знаходяться в установах з догляду (особливо на непідконтрольній Уряду території).
- Студенти з непідконтрольних Уряду територій, які переїхали на територію підконтрольну Уряду для продовження навчання (особливо віком 16-18 років).
- Переміщені діти, які мають труднощі з реєстрацією як ВПО через те, що вони переїхали без своїх батьків або законних піклувальників.
- Діти, які можуть залишитися без догляду або потрапити в установи з догляду (наприклад, діти з багатодітних або бідних сімей, діти з інвалідністю, новонароджені).
- Підлітки, що можуть стати жертвами торгівлі людьми, примусу до участі в збройних угрупованнях через соціально-економічні складнощі, сімейні обставини тощо.
- Діти з інвалідністю.
- Діти, що живуть у перенаселених місцях (у місцях компактного проживання), можуть мати більші ризики постраждати від домашнього насильства

[Гендерний та віковий маркер \(GAM\)](https://iascgenderwithagemarker.com/) затверджений Міжвідомчим постійним комітетом в 2018 р. як інструмент, який допомагає визначити наскільки враховані гендерні та вікові відмінності при розробці та імplementації гуманітарних програм. GAM оцінює проекти за 12 базовими програмними елементами відомими як [Заходи із гендерної рівності](#), які визначають наявність базових програмних заходів. Детальну інформацію про практичне застосування Маркера у ваших проектах можна отримати за посиланням <https://iascgenderwithagemarker.com/>.

ЛЮДИ, ЩО МАЮТЬ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ СКЛАДНОЩІ

Чому?

Бідність, від якої ці люди страждали до початку конфлікту, може загостритися внаслідок війни або переміщення, або вона може бути спричинена цими обставинами. При визначенні пріоритетності надання допомоги людям, що мають соціально-економічні труднощі, необхідно зважати на такі фактори:

- Чи відповідає людина критеріям для отримання соціальної допомоги? Чи має доступ до пенсії та соціальних виплат?
- Безробітні люди працездатного у віці 40-60, які не отримують пенсій, але зазнають дискримінації на ринку праці через вік.
- Люди, які не відповідають критеріям для наотримання соціальної допомоги, бо володіють земельними ділянками, якими не можуть користуватись через наявність на них нерозірваних боєприпасів/залишків війни. Крім того, вони вимушені сплачувати податок на землю.
- Люди, котрі не можуть задовільнити основні потреби і досягти мінімального рівня життя, включно з доступом до продовольчих товарів, води, одягу, санітарним предметам, укриттю, медичній допомозі.
- Люди, котрі живуть в домах без зручностей, що може спричинити повторне переміщення, не добровільне повернення та інші ризики.

ПРЕДСТАВНИКИ МЕНШИН

Чому?

Вони можуть мати більш високі ризики відчуження та дискримінації (з огляду на брак документів для реєстрації, отримання соціальних послуг тощо) – відтак, вони можуть потребувати додаткової підтримки. Приклади: рома, особи без громадянства, ЛГБТІ, кримські татари. При визначенні пріоритетності надання допомоги представникам меншин необхідно зважати на такі фактори:

- Чи має особа документи та чи може вона стати на облік як ВПО та отримувати відповідну соціальну допомогу?
- Чи було особі відмовлено в доступі до послуг через її належність до певної меншини?
- Чи страждає особа від захворювання, лікування якого не було проведено (туберкульоз, ВІЛ-інфекція)?

